

Θέματα Αρχαιολογίας

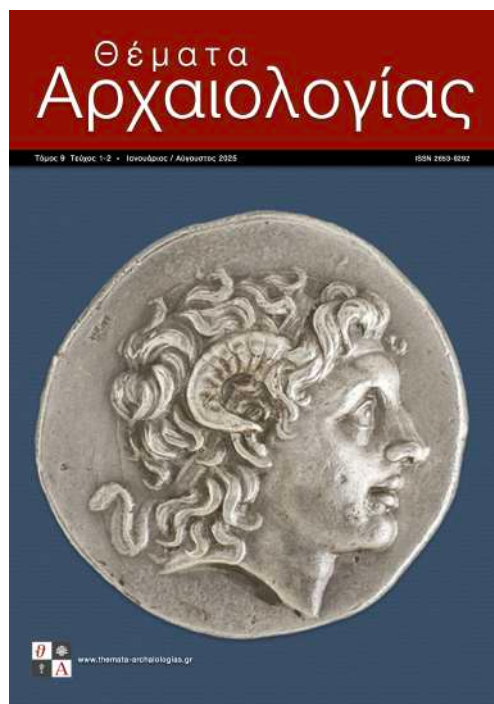
www.themata-archaiologias.gr | ISSN: 2653-9292

Το ελληνικό παρελθόν και το ρωμαϊκό παρόν στη νομισματική εικονογραφία των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων

Συγγραφέας: Χαρίκλεια Παπαγεωργιάδου

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2025/11/greek-past-roman-present-2025-9-1-2-36-47.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 9, τεύχος 1-2, Ιανουάριος/Αύγουστος 2025, σ. 36-47

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα, μη κερδοσκοπικό, επιστημονικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Το ελληνικό παρελθόν και το ρωμαϊκό παρόν

στη νομισματική εικονογραφία των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων

Χαρίκλεια Παπαγεωργιάδου

.....
*Διευθύντρια Ερευνών
Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών
Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών*

Κατά τη διάρκεια των αυτοκρατορικών χρόνων, οι τοπικές κοινότητες, μέσα από ένα πλούσιο ρεπερτόριο που χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακή ελευθερία εικονογραφικών επιλογών, προέβαλαν την αδιάκοπη πνευματική και πολιτιστική τους ζωή, επιδιώκοντας ταυτόχρονα να διασφαλίσουν τη θέση τους μέσα στο ρωμαϊκό περιβάλλον. Έτσι, επιλέχθηκαν τύποι που εξέφραζαν τη συλλογική μνήμη, όπως θεοί και θεότητες, τοπικοί ήρωες και παραδόσεις, ή που υπογράμμιζαν τη θέση των πόλεων ως οντοτήτων στο ρωμαϊκό παρόν, όπως τα μνημεία των πόλεων και οι καθαρά ρωμαϊκοί τύποι. Αυτή η διττή επιλογή εξυπηρετήθηκε με τον καλύτερο τρόπο από τον χαρακτήρα των τοπικών ελίτ, που επέβλεπαν τη νομισματοκοπία και αποτελούνταν, είτε από άτομα ελληνικής καταγωγής είτε, από Ρωμαίους και Ιταλούς ελληνικής παιδείας πιθανότατα. Ως εκ τούτου είναι μάλλον δύσκολο να διευκρινιστεί εάν η επιστροφή στις κοινές ελληνικές ρίζες αποτελεί εκδήλωση της ταυτότητας των τοπικών κοινωνιών, αν αντανακλά το αίσθημα αυτοπροσδιορισμού ευρύτερων κοινωνικών ομάδων ή αν πρόκειται για μίμηση γενικότερων πνευματικών ρευμάτων που καλλιεργούνταν από τις ελίτ. Μέσα σε ένα περιβάλλον αναβίωσης και ενίσχυσης της ελληνικής παιδείας, ιδίως από τον 2ο αιώνα μ.Χ., η νομισματική εικονογραφία αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα μιας «στρατηγικής μνήμης», μια υπενθύμιση της ιδιαίτερης καταγωγής των ελληνικών πληθυσμών μέσα στα όρια της απέραντης και πολυπολιτισμικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας· ένα χαρακτηριστικό της νέας ελληνορωμαϊκής ταυτότητας.

Λέξεις ευρετηρίου

Νομίσματα
εικονογραφία
ελίτ
Ρώμη
Ανατολή
παιδεία
πολιτισμός

Στο απόγειό της η επικράτεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ήταν τεράστια και εξαιρετικά διαφοροποιημένη. Παρά το πλήθος των εθνότητων, των θρησκειών και των πολιτισμών ωστόσο, είχε δημιουργηθεί ένας ρωμαϊκός κόσμος, καθώς οι κάτοικοι ακόμη και των πιο απομακρυσμένων επαρχιών της, από τη Βρετανία και τη Γαλατία μέχρι τη Μικρά Ασία και τη Συρία, την Αίγυπτο και τη βόρεια Αφρική, ήταν «Ρωμαίοι», εφόσον όλοι αυτοί, οι ετερογενείς κατά βάση πληθυσμοί προσδιορίζονται πλέον ως προς την κεντρική αρχή που επικεντρώνεται στη Ρώμη. Με αυτήν οι κοινότητες, αλλά και τα άτομα, αναπτύσσουν μια σειρά κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και άλλων δεσμών.

Δημιουργείται, ως εκ τούτου, μια αναπόφευκτη και πολύπλοκη δυναμική εξισορρόπησης μιας τοπικής ταυτότητας μέσα σε έναν ξεκάθαρο ρωμαϊκό δημόσιο και πολιτικό χώρο, η οποία ενισχύεται από την ανάπτυξη ισχυρών δικτύων εμπορίου και μεταφορών, καθώς η τεράστια αυτοκρατορία ήταν επίσης μια τεράστια αγορά. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, δημιουργείται μια αμφίδρομη σχέση όπου οι γηγενείς, προσπαθούν να (αυτο)προσδιοριστούν και να τοποθετηθούν κοινωνικά, να επιβιώσουν πνευματικά με άλλα λόγια, ενώ οι Ρωμαίοι, διαφοροποιούνται σταδιακά από την στατική έννοια του «ρωμαϊκού»¹ ως έκφραση πολιτισμού, έναντι του «γηγενούς», που ιδιαίτερα στην περίπτωση των επαρχιών της Δύσης και του Βορρά ταυτίζεται με τη βαρβαρότητα.

Η σημασία αυτών των δύο τάσεων υπήρξε καιρία για την κατανόηση του ρωμαϊκού κόσμου και συνδέθηκε με την έννοια των ταυτοτήτων. Στη σύγχρονη επιστήμη «ταυτότητα» και «εθνότητα/εθνικότητα»² είναι όροι που αλληλεπικαλύπτονται, και αναφέρονται συχνά ως «εθνική ταυτότητα», που περιλαμβάνει την έννοια του αίματος, την καταγωγή, τη γλώσσα ή ακόμα και εξωτερικά χαρακτηριστικά. Βασικό στοιχείο της ταυτότητας αποτελεί ο πολιτισμός, ως το σύνολο των υλικών, πνευματικών, τεχνικών επιτευγμάτων και επιδόσεων, εφόσον η κοινή χρήση τους από τα μέλη μιας ομάδας καταλήγει στη δημιουργία κοινών αξιών και τρόπου σκέψης που εκφράζονται μέσα από τους κώδικες ηθικής και κοινωνικής συμπεριφοράς.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα, η συζήτηση περί ταυτοτήτων συνδέθηκε με τον εκρωμαϊσμό, ο οποί-

ος νοείται άλλοτε ως αφομοίωση και άλλοτε ως εκπολιτισμός, με κύριους εκφραστές τους Mommsen, Haverfield και Rostovtzeff έναντι των Collingwood και Swoboda αντίστοιχα. Ο δεύτερος όρος, ο εκπολιτισμός, αφορά κυρίως στη Δύση, όπου υποδηλώνεται η εξάπλωση των ρωμαϊκών θεσμών, της τεχνολογίας, της τέχνης ή της λατρείας που αντικατέστησαν ή περιθωριοποίησαν τις τοπικές προ-ρωμαϊκές μορφές. Με σύγχρονους όρους όμως μπορεί να υποστηριχθεί ότι πρόκειται για τη σχέση της Ρώμης με τις κοινωνίες στην περιφέρεια της αυτοκρατορίας στη βάση των πολιτισμικών μεταφορών-τις μεταβιβάσεις, δηλαδή, πολιτισμικών δεδομένων μεταξύ διαφορετικών εθνικών ομάδων και τις ωσμώσεις τους.³ Συχνά αναφέρεται και ο όρος *παγκοσμιοποίηση*,⁴ εφόσον οι περιοχές και οι λαοί στα όρια της αυτοκρατορίας ήταν αλληλένδετοι και αλληλεξαρτώμενοι. Σε αυτήν την περίπτωση, η παγκοσμιοποίηση ήταν προϊόν, τόσο της Ρώμης, όσο και των επαρχιών, καθώς η Ρώμη έφερε με τον πολιτισμό της ή την *ρωμαϊκότητα*, τη *Romaness*, στις κατακτημένες περιοχές, αφού προηγουμένως όμως είχε ήδη γνωρίσει ή/και αφομοιώσει και άλλα πολιτισμικά στοιχεία, τα οποία μετέφερε επίσης μέσα από μακρά πορεία κατακτήσεων που είχε ξεκινήσει ήδη από τον 5ο και, κυρίως, από τον 4ο αιώνα, όταν η Ρώμη, αφού είχε επικρατήσει επί των λαών της ιταλικής χερσονήσου, επεκτάθηκε προς Νότο με την καταστροφή του καρχηδονιακού κράτους, και προς την Ανατολή με την κατάλυση των ελληνιστικών βασιλείων, και την οριστική επικράτηση επί του Μακεδονικού βασιλείου το 146 π.Χ. Η επέκταση της αυτοκρατορίας συνεχίστηκε με την προσαρτηση της Γαλατίας στα μέσα του 1ου π.Χ. και στη συνέχεια, τον 1ο μ.Χ., των γερμανικών και βρετανικών φύλων, ενώ ακολούθησαν η Δακία, η Μοισία, η Αρμενία και η Παρθία. Δημιουργήθηκε, ως εκ τούτου, ένα περικεντρικό και πολυκεντρικό σχήμα, στο οποίο οι περιφέρειες διαδραμάτιζαν έναν κεντρικό, και όχι μόνο περιθωριακό ρόλο, εντείνοντας την ποικιλομορφία και πολυφωνία και σε σχέση με τον οποίο τοποθετούνται οι επί μέρους κοινότητες και η κατανόηση των ταυτοτικών σχέσεών τους.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι ο εκρωμαϊσμός δεν επηρέασε εξίσου την Ανατολή και τη Δύση, καθώς το πολιτισμικό παρελθόν αυτών των περιοχών καθόρισε εν πολλοίς και τον βαθμό της αφομοίω-

σής τους. Στη Δύση, για παράδειγμα, μετά την κατάκτηση, οι Βρετανοί αριστοκράτες, σύμφωνα με τον Τακίτο (τέλη 1ου αιώνα), ακολούθησαν τον ρωμαϊκό τρόπο ζωής, μιλούσαν λατινικά, φορούσαν *toga*, πήγαιναν σε λουτρά και συμπόσια. Στην Ανατολή,⁵ αντίθετα, όπου προϋπήρχε πολύ ισχυρή πολιτισμική βάση και οργάνωση, τα λατινικά δεν επιβλήθηκαν ούτε ως επίσημη γλώσσα, καθώς τα ελληνικά ήταν ήδη μια *lingua franca*, η πλέον ομιλούμενη γλώσσα στην Μεσόγειο, όπου είχε εξαπλωθεί, είτε μέσω των αποικιών παλαιότερα, είτε μέσω των κατακτήσεων του Αλεξάνδρου και των ελληνιστικών βασιλείων. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι *Res Gestae* του Αυγούστου ανεγέρθηκαν σε λατινικές και ελληνικές εκδόσεις, ενώ με την πάροδο του χρόνου, οι λατινικές επιγραφές μειώθηκαν σημαντικά έναντι των ελληνικών, ιδιαίτερα μετά από τους χρόνους του Αδριανού. Παράλληλα, δεν επιβλήθηκαν αυστηρά ρωμαϊκοί πολιτικοί θεσμοί, με εξαίρεση τις αποικίες, που θεωρούνταν ως Ρώμη έξω από τη Ρώμη,⁶ και δεν υιοθετήθηκαν ούτε οι ρωμαϊκές θεότητες, ούτε οι ρωμαϊκοί τρόποι.⁷ Συνεπώς η δήλωση του Οράτιου: «*Graecia capta ferum, victorem cepit et artis intulit agresti Latio*» [*Epistules* II, i, 156] φαίνεται ότι εκτός από την τέχνη συμπεριελάμβανε ένα ευρύτερο σύνολο στοιχείων, οδηγώντας στο ερώτημα αν, όσον αφορά στην Ανατολή γενικότερα, το κυρίαρχο στοιχείο είναι ο εξελληνισμός ή ο εκρωμαϊσμός.⁸

Εδώ, ως φαίνεται, το κυρίαρχο στοιχείο αποδεικνύεται ότι είναι η εξουσία και η πρόσβαση σε αυτήν, και η ελληνική παιδεία, ως μέσον για αυτήν την πρόσβαση. Για πολλούς λόγους, η ελληνική παιδεία και γλώσσα αναγνωρίζονται ως δείγματα μόρφωσης και πολιτισμού και, ως εκ τούτου, οι Ρωμαίοι ειδικά των ανώτερων τάξεων, τις υιοθετούν ώστε να επιβιώσουν σε ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό περιβάλλον και βέβαια, για να διασφαλίσουν μια θέση στα ύπατα αξιώματα, καθώς η πρόσβαση σε αυτά, στο πλαίσιο ευρύτερων πολιτικών επιδιώξεων, δεν ήταν πάντοτε αυτονόητη για τους εξ αίματος αριστοκράτες. Ο Κλαύδιος, λόγου χάρη, [Tacitus, *Annales*, 11.24], ως αντίβαρο στα παγιωμένα συμφέροντα της ρωμαϊκής αριστοκρατίας, διεύρυνε, υπό το πρόσχημα μιας γενικευμένης υποδοχής νέου αίματος στο υπάρχον πολιτικό σύστημα,⁹ την πρόσβαση ευρύτερων κύκλων στην εξουσία· ενώ συγκλητικοί από τις δυτικές επαρχίες είναι

γνωστοί ήδη επί Αυγούστου. Από την άλλη, οι Έλληνες των ανώτερων τάξεων, έχοντας βλέψεις σε υψηλές θέσεις, ακολουθούσαν οποιαδήποτε πρακτική θα τους εξασφάλιζε την εύνοια της ρωμαϊκής αρχής και την προβολή τους στους αυτοκρατορικούς κύκλους.¹⁰

Σε αυτή τη βάση δημιουργήθηκαν στις επαρχίες τοπικές *ελίτ*,¹¹ συναποτελούμενες από Ρωμαίους και Έλληνες, οι οποίες ενίσχυαν τη διασύνδεση της Ρώμης με την περιφέρεια, δρώντας ως ενδιάμεσοι στις μεταξύ τους σχέσεις και εξομαλύνοντας τις εθνικές και πολιτισμικές διαφορές. Σε αυτό το πλαίσιο είναι συχνά πολύ δύσκολο να παρακολουθήσουμε την πολυπλοκότητα των επαρχιακών ταυτοτήτων και τη στάση των τοπικών κοινωνιών απέναντι στη Ρώμη, ιδιαίτερα εφόσον στα κείμενα διαφαίνονται κάποιες συγκρούσεις, ή αντικατοπτρίζονται προσωπικές ή χρονικές αντιλήψεις. Τα τιμητικά ψηφίσματα, για παράδειγμα, που εκδόθηκαν από πολιτειακούς φορείς που σίγουρα δεν αναζητούσαν προβλήματα με τις ρωμαϊκές αρχές, τείνουν να μεταφέρουν μια εικόνα αυτών των κοινωνιών ως αρκετά ενσωματωμένων στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας. Από την άλλη, η οπτική των συγγραφέων διαφέρει σημαντικά. Ο Στράβωνας (63 π.Χ-23 μ.Χ.), από την Αμάσεια του Πόντου τονίζει, λόγου χάρη, τις θετικές πτυχές της κυριαρχίας της Ρώμης, όπως την επικράτηση της ειρήνης με την συνεπακόλουθη ευημερία, ή τη καθιέρωση θεσμικού πλαισίου και την αποκατάσταση αδικιών. Αντίθετα ο Πλούταρχος (45-127 μ.Χ.) από την Χαιρώνεια, χωρίς να τις παραγνωρίζει, επικεντρώνεται σε ζητήματα ηθικής, με έμφαση στη διατάραξη της δημοκρατικής διακυβέρνησης που επέφερε η ρωμαϊκή ηγεμονία, η οποία διέφθειρε τους ευγενείς και κολάκευε τους απλούς ανθρώπους.

Τα νομίσματα και η εικονογραφία τους, προϊόν της κεντρικής αρχής επίσης, που συντελούσαν στη διάδοση συγκεκριμένων μηνυμάτων που εκπορεύονταν από αυτήν, αποτελούν ίσως έναν από τους πιο αξιόπιστους τρόπους για να κατανοήσουμε τον χαρακτήρα της όποιας εκδίδουσας αρχής. Αν, ωστόσο, αυτά τα μηνύματα φαίνεται να είναι ξεκάθαρα στην περίπτωση της Ρώμης, είναι δύσκολο συχνά να προσδιοριστεί με ακρίβεια τίνος τον χαρακτήρα και την ταυτότητα αντικατοπτρίζουν οι επαρχιακές εκδόσεις. Η παλαιότερη άποψη υποστήριζε ότι οι Ρωμαίοι αξιωματούχοι και οι τοπικές

αριστοκρατίες, υπό την επίβλεψη πιθανόν κάποιου απεσταλμένου της Ρώμης αποφάσιζαν για την έκδοση νομισμάτων. Στην περίπτωση αυτή, οι εικονογραφικοί τύποι, αν μη τι άλλο, είχαν την έγκριση της Ρώμης. Πιο πρόσφατα, όμως, έχει γίνει αποδεκτή η υπόθεση του Peter Weiss, ότι δεν υπήρχε συγκεκριμένη αρχή επιφορτισμένη με την νομισματοκοπία.¹² Αντίθετα, μέλη της αριστοκρατίας, σε διάφορες θέσεις εξουσίας, δρώντας ως ευεργέτες, αναλάμβαναν την παραγωγή νομίσματος όταν υπήρχε ανάγκη. Συνεπώς, η νομισματική εικονογραφία αντικατόπτριζε την ταυτότητα της τοπικής, ελληνορωμαϊκής αριστοκρατίας. Σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε ίσως να αποδοθεί και η αμφισημία που εκδηλώνεται στην ορολογία «Ελληνικά Αυτοκρατορικά» ή «Ρωμαϊκά Επαρχιακά» και έχει αποτελέσει αντικείμενο μακράς συζήτησης, καθώς το νοηματικό κέντρο βάρους ως προς τον χαρακτήρα και βέβαια ως προς την αρχή διαφέρει σημαντικά.

Τα επαρχιακά νομισματοκοπεία εξέδιδαν κυρίως χάλκινα νομίσματα, οι αργυρές εκδόσεις είναι ελάχιστες,¹³ που κάλυπταν τις καθημερινές ανάγκες της περιοχής τους, αν και υπάρχουν πόλεις που εμφανίζονται άπαξ. Η κυκλοφορία τους παρέμενε συνήθως στα στενά όρια μιας περιοχής, λόγω της μικρής αξίας και αναγνωρισιμότητας, συμπληρώνοντας ίσως, την αντίστοιχη έλλειψη των ρωμαϊκών κοπών.

Ανάλογα με το καθεστώς τους,¹⁴ νομίσματα είχαν δικαίωμα να εκδώσουν οι «ελεύθερες» πόλεις, οι αποικίες και τα *municipia*, και τα Κοινά. Οι διαφορές τους, ωστόσο, είναι μάλλον ρευστές και καθορίζονταν από τοπικές επιλογές σε συνάρτηση πιθανόν και με τις σχέσεις με τον αυτοκρατορικό οίκο που ήθελαν να προβάλλουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν η Αθήνα και η Σπάρτη, η πρώτη από τις οποίες δεν απεικόνισε ποτέ στα νομίσματά της το αυτοκρατορικό πορτραίτο, σε αντίθεση με τη δεύτερη όπου αυτό απεικονίζεται πάντοτε στην κύρια όψη. Η Θεσσαλονίκη και η Αμφίπολη από την άλλη, απεικόνισαν εξίσου αυτοκρατορικά πορτραίτα και ελληνικούς τύπους, ενώ στα νομίσματα του Δίου, αν και ήταν αποικία, δεν εμφανίζεται ο αυτοκράτορας. Μια ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα Κοινά, μια ομοσπονδία πόλεων που οργανωνόταν γύρω από την αυτοκρατορική λατρεία, το κέντρο της οποίας, ένας ναός συνήθως,

αποτελούσε και το βασικό εικονογραφικό θέμα στα νομίσματά τους.

Αυτήν την ελευθερία εικονογραφικών επιλογών αξιοποιούν στο έπακρο μικρά και μεγάλα νομισματοκοπεία, ο αριθμός των οποίων αυξάνεται από τους χρόνους του Αδριανού και των Αντωνίνων μέχρι την «έκρηξη» της εποχής των Σεβήρων και την τελική διακοπή της λειτουργίας τους επί Γαλλιανού.¹⁵ Η νομισματοκοπία αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα της ρωμαϊκής πολιτικής, η οποία ισορροπούσε αξιοθαύμαστα ανάμεσα στις επιταγές της κεντρικής εξουσίας και τις τοπικές ελευθερίες. Αν η οργάνωση του όλου νομισματικού συστήματος στα όρια της αυτοκρατορίας, ωστόσο, ήταν υπόθεση του ρωμαϊκού κράτους, η επιλογή της εικονογραφίας παρέμενε στα χέρια των τοπικών *ελίτ*.

Σε αυτήν την πλούσια θεματολογία είναι αναγνωρίσιμα κάποια σταθερά επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά που συνδέονται με την έκφραση σχέσεων εξουσίας, όπως περιγράφηκαν από τον Michael Mann.¹⁶ Σύμφωνα με αυτόν, οι πυλώνες πάνω στους οποίους εδράζεται ή «χρησιμοποιεί» η εξουσία και απεικονίζονται μέσα από το μοντέλο IEMP, είναι η Ιδεολογία (Ideology) και η Οικονομία (Economy), και βέβαια η Στρατιωτική (Military) και η Πολιτική (Political) δύναμη. Αν και η σχετική κοινωνιολογική προσέγγιση των πηγών κοινωνικής ισχύος που πρότεινε το 1986 ο Mann έχει δεχτεί κριτική ως προς την θεωρητική της βάση, εν τούτοις παρέχει ένα πλαίσιο συζήτησης για τις εικονογραφικές επιλογές στα νομίσματα.

Η ιδεολογία συνδέεται κατά κύριο λόγο με τη θρησκευτική παράδοση, η οποία έγινε μια δήλωση ελληνικής υπεροχής που επιβεβαίωνε την προνομακή θέση των ελληνικών τοπικών *ελίτ* μέσα στην Αυτοκρατορία και λειτουργούσε ως μέσον για την αποφυγή της πολιτικής ταπείνωσης. Παράλληλα, συνέβαλε σημαντικά ώστε να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή και, ως εκ τούτου, και ο πολιτικός έλεγχος των τοπικών πληθυσμών.¹⁷ Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η αναφορά σε κοινούς θεούς και λατρείες υπήρξε και μια διαχρονική βάση για την εθνοτική ταυτοποίηση και ενότητα, όπως αναφέρει και ο Ηρόδοτος: «... αὐτίς δὲ τὸ Ἑλληνικόν, ἐὸν ὁμαιμόν τε καὶ ὁμόγλωσσον, καὶ θεῶν ἰδρύματά τε κοινὰ καὶ θυσίαι ἤθεά τε ὁμότροπα...».¹⁸

α

β

1. Θεοί:

α. Ζευς. Μεσσήνη, 27 π.Χ. - 68 μ.Χ.

β. Άρτεμις Ταυροπόλος. Αμφίπολις, επί Αδριανού.

α

β

2. Ήρωες:

α. Περσέας. Άργος, επί Αδριανού.

β. Περσέας. Θυάτειρα, επί Αλεξάνδρου Σεβήρου.

Η προβολή των τοπικών θεοτήτων και μύθων όχι μόνον ως στρατηγική επιβίωσης αλλά και ως μέσον διεκδίκησης μιας ιστορικής διαφορετικότητας αξιοποιήθηκε άλλωστε και από τους Ρωμαίους για να επιβεβαιώσουν το δικαίωμά τους στην εξουσία ανατρέχοντας στον Αινεία, γιό της Αφροδίτης ως πρόγονο της δυναστείας των Ιουλιο-Κλαυδίων.¹⁹

Οι παραστάσεις των πανελλήνιων θεών ή τοπικών θεοτήτων και ηρωικών παραδόσεων αποκτούν, σε αυτό το πλαίσιο, μια ιδιαίτερη θέση στην εικονογραφία των ελληνικών πόλεων, ως *σύμβολα λαλούντα* της αδιάλειπτης πνευματικής ζωής τους (εικ. 1-3).

Δύο σημεία, ωστόσο, σε σχέση με τη Ρώμη είναι άξια να αναφερθούν. Το πρώτο είναι η εν μέρει διαφοροποίηση του τοπικού πανθέου που επέφερε η ταύτιση ή η ιδιαίτερη αφοσίωση κάποιων αυτοκρατόρων σε συγκεκριμένους θεούς, και σε πολλές περιπτώσεις το συνέδεσε με την αυτοκρατορική λατρεία: μια τάση που εμφανίζεται εντονότερα στις αποικίες ή στις πόλεις, που ήταν πιο ανοιχτές σε ρωμαϊκές επιδράσεις, ή περισσότερο εκρωμαϊσμένες. Το παράδειγμα του Νέρωνα ως *Δία Ελευθέριο* ή *Jupiter Liberator* στην Πάτρα είναι χαρακτηριστικό και για την πολιτική σημασία του, ενώ χαρακτηριστική είναι και η ταύτιση του Αδριανού με τον Δία,²⁰ του οποίου τα χαρακτηριστικά παίρνει ο αυτοκράτορας στα νομίσματα της Επιδάουρου²¹ (εικ. 4).

Το δεύτερο είναι ότι σε πολλές περιπτώσεις η απόδοση των ελληνικών θεοτήτων παραπέμπει σε ανάλογα ρωμαϊκά έργα τέχνης. Η περίπτωση του Ποσειδώνα σε νομίσματα των αποικιών της Πά-

α

β

γ

δ

ε

3. Τοπικές παραδόσεις:

α. Κλέοβις και Βίτων. Άργος, επί Αδριανού

β. Ινώ και Μελικέρτης. Κόρινθος, επί Δομιτιανού

γ. Έδεσσα (Μακεδονία), επί Καρακάλλα

δ. Θεμιστοκλής. Αθήνα. 120-140 μ.Χ.

ε.Θησέας με Μινώταυρο. Αθήνα, 120-140 μ.Χ.

τρας και της Κορίνθου είναι χαρακτηριστική. Η απόδοση του θεού έχει σαφείς αναφορές, τόσο σε νομίσματα του Δημητρίου του Πολιορκητή, όσο και στον *Ποσειδώνα του Λατερανού*, ο οποίος θεωρείται αντίγραφο, που φιλοτεγήθηκε τον 2ο μ.Χ. αιώνα, έργου του Λύσιππου του 4ου αιώνα π.Χ.²² (εικ. 5).

Ωστόσο, οι κοπές των πόλεων της κυρίως Ελλάδας ουδέποτε έφθασαν στην ποικιλία και την φαντασία που παρατηρείται στα νομισματοκοπεία της Ανατολής, πιθανότατα λόγω της υπάρχουσας μακράς παράδοσης απεικόνισης λιτών εμβληματικών τύπων που συνδέονταν άμεσα και μακροχρόνια με την πόλη ως εκδίδουσα αρχή. Στην Ανατολή η τοπικού χαρακτήρα εικονογραφία φθάνει στο απόγειό της, πιθανότατα λόγω του διαφορετικού πληθυσμιακού υπόβαθρου στο οποίο συγχέονται γηγενείς και ελληνικές παραδόσεις που επέτρεψαν, τελικά, μεγαλύτερη ευελιξία, τόσο στις επιλογές, όσο και στον τρόπο απόδοσης. Εδώ, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά είναι η αίσθηση της αφήγησης σε ρέοντα χρόνο με τη συμμετοχή περισσότερων

4. Ταύτιση αυτοκρατόρων με θεότητες:
 α. Πάτρα. Νέρων ως *Jupiter Liberator*.
 β. Θεσσαλονίκη. Απόλλων με λύρα, επί Νέρωνα.
 γ. Πάτρα. Απόλλων με λύρα, επί Νέρωνα.
 δ. Επίδαυρος. Αδριανός.

5. Ποσειδώνας:
 α. Ποσειδώνας. Πάτρα, από εκμαγεία της συγγραφέως.
 β. Ποσειδώνας. Μακεδονία, επί Δημητρίου Πολιορκητή.
 γ. Ποσειδώνας. Κόρινθος, επί Δομιτιανού.
 δ. Ποσειδώνας. Πάτρα, επί Μάρκου Αυρηλίου.
 ε. Ποσειδώνας Λατερανού, 2ος αιώνας μ.Χ.

6. Αφηγηματικές παραστάσεις:

α. Γιγαντομαχία CILICIA, Seleucia ad Calycadnum, Gordian III, 238-244.

β. Πέλοπας και Ιπποδάμεια, Σμύρνη, Αδριανός.

γ. Η κρίση του Πάρη, Αλεξάνδρεια, Αντωνίνος Ευσεβής.

διαδρώντων προσώπων (εικ. 6). Πιθανότατα, οι πληθυσμοί της Ανατολής υιοθέτησαν με ευκολία παραστάσεις αφηγηματικού χαρακτήρα, οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν ως καθαρά ρωμαϊκής έμπνευσης, καθώς εδραιώθηκαν στους αυτοκρατορικούς χρόνους και ιδιαίτερα στον 2ο αιώνα μ.Χ., χωρίς μάλιστα να υπάρχουν ανάλογα ελληνιστικά πρότυπα.

Ο δεύτερος πλώνας του μοντέλου IEMP, η οικονομία, αφορά στον πλούτο που ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάληψη υψηλών αξιωμάτων, η επίδειξη του οποίου εκφραζόταν συχνά μέσω δωρεών και ευεργεσιών προς την κοινότητα. Η οικονομική κυριαρχία των ανώτερων τάξεων ήταν σχεδόν ολοκληρωτική καθώς είχαν πρόσβαση και έλεγχο σε κάθε πηγή πλούτου και παραγωγής, ακόμα και διαβίωσης, καθώς κατείχαν μεγάλες αγροτικές ιδιοκτησίες.

Στο επίπεδο της νομισματικής εικονογραφίας, η οικονομική ευρωστία μιας πόλης υποδηλωνόταν με την απεικόνιση μνημειωδών δημοσίων κτηρίων, μια ρωμαϊκή εικονογραφική καινοτομία, η οποία εμφανίστηκε από τον 1ο αιώνα μ.Χ. Ο εικονογραφικός πλούτος της Κορίνθου, όπου κατά τον Στρά-

7. Κόρινθος:

α. Ναός στον Ακροκόρινθο, επί Κλαυδίου.

β. Αψίδα με τέθριππο, επί Δομτιανού.

γ. Εξάστυλος ναός με λατρευτικό άγαλμα, επί Δομτιανού.

δ. Προπύλαια, επί Αδριανού.

ε. Λέαινα σε δωρικό κιονόκρανο, επί Αδριανού.

στ. Το λιμάνι των Κεγχρεών, επί Αντωνίνου Ευσεβούς.

βωνα (*Γεωγραφικά* VIII, 378) οὐ παντός πλείν (εις Κόρινθον), είναι χαρακτηριστική μιας ευημερούσας πόλης, σε κομβικό σημείο στους εμπορικούς δρόμους, όπου συνέρρεαν άνθρωποι και αγαθά από τη Δύση και την Ανατολή (εικ. 7).

Δεδομένου ότι πολλά από τα οικοδομήματα συνδέονταν και με αυτοκρατορικές ευεργεσίες, είναι προφανές ότι οι σχετικές παραστάσεις αποτελούσαν και σαφείς αναφορές στις σχέσεις των πόλεων με την κεντρική εξουσία. Τα ναϊκά οικοδομήματα ιδιαίτερα συνδέονται με την αυτοκρατο-

ρική λατρεία,²³ και όχι μόνον στα νομίσματα των *Κοινών*,²⁴ ενώ οι απεικονίσεις τους παίρνουν διαστάσεις μόδας και στη Ρώμη και στις πόλεις της Ανατολής επί Αδριανού και πιθανότατα να αναφέρονται στην ίδρυση του Πανελληνίου και τον ναό του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα.

Οι δύο τελευταίοι πυλώνες εξουσίας, η στρατιωτική και πολιτειακή ισχύς, που ανήκαν προφανώς σε Ρωμαίους αξιωματούχους, εκφράζονται επίσης, εικονογραφικά με καθαρά ρωμαϊκούς τύπους, οι περισσότεροι από τους οποίους αποτελούν αντίγραφα των εκδόσεων της Ρώμης. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι χαρακτηριστικοί αποικιακοί τύποι (εικ. 8), που αναφέρονται στους πρώτους αποίκους και στις τελετές που συνόδευαν την χάραξη του *territorium* της αποικίας. Ως μια Ρώμη μακριά από τη Ρώμη, οι παραστάσεις που αφορούν στην ίδρυση της πόλης αποκτούν ιδιαίτερο νόημα για τις αποικίες. Μια ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν οι παραστάσεις που εμφανίζονται κυρίως σε περιόδους κρίσεων και ιδιαίτερα από τον 3ο αιώνα μ.Χ. και αφορούν στον αυτοκράτορα νικητή, ως έφιππο που καταβάλλει τον εχθρό πεσμένο στα πόδια του αλόγου του ή στη *Νίκη*, *Victoria*, η οποία συνδέεται με το μέλλον και την ύπαρξη της αυτοκρατορίας (εικ. 9).

Είναι σαφές ότι οι εικονογραφικές επιλογές των υπεύθυνων των νομισματικών εκδόσεων, των τοπικών *ελίτ* δηλαδή, που απαρτίζονταν, είτε από άτομα Ελληνικής καταγωγής, είτε από ακραιφνείς Ρωμαίους και Ιταλούς με ελληνική παιδεία πιθανότατα, εξυπηρετούσαν πολλαπλούς στόχους και κινούνταν σε δύο αρκετά διακριτούς άξονες. Από τη μια πλευρά, η ιστορική συνέχεια, το παρελθόν, των γηγενών κοινοτήτων, και η ανάδειξη του ελληνικού παρελθόντος ως μέσον πολιτικής επιβίωσης οδήγησε στην επιλογή τύπων που εξέφραζαν τη συλλογική μνήμη. Από την άλλη, η θέση των πόλεων ως οντοτήτων στο ρωμαϊκό παρόν, ως αναπόσπαστα μέρη της «αιωνιότητας» της αυτοκρατορίας συμβάδιζε με τα ρωμαϊκά πρότυπα που επέβαλε η «προπαγάνδα» της κεντρικής αρχής.

Αλλά και το διαρκώς μεταλλασσόμενο περιβάλλον επέβαλε ανάλογες επιλογές, καθώς μέσα στην παγκοσμιοποιημένη ρωμαϊκή επικράτεια, στο πλαίσιο της *pax romana*, όπου ο χρόνος έδρασε καταλυτικά στην άμβλυνση της τραυματικής μνήμης των πρώτων συγκρούσεων και της κατάκτησης, οι πο-

8. Αποικιακοί τύποι από την Πάτρα:

α. Τιβέριος.

β. Κλαύδιος.

γ. Νέρων.

δ. Μάρκος Αυρήλιος.

9. Αυτοκράτορας και Νίκες:

α. Αμφίπολις Τραϊανός.

β. Νίκαια. Μάρκος Αυρήλιος.

γ. Θεσσαλονίκη. Επί Νέρωνα.

δ. Θήβα. Επί Γάλβα.

λιτισμικές μεταφορές ενεργοποιούνται όλο και περισσότερο, όπως αποδεικνύει και η διείσδυση των ανατολικών θεοτήτων στο πλέον ανθεκτικό περιβάλλον, το λατρευτικό.

Οι πολιτισμικές μεταφορές γίνονται αντιληπτές ήδη από τον 1ο αιώνα π.Χ. ως μέρος, είτε της κατευθυνόμενης αυτοκρατορικής προπαγάνδας, είτε της ανάπτυξης της λογοτεχνίας, όπου εμφανίζονται έργα που αντλούν από την ελληνική μυθολογία: είτε πρόκειται για την επί παραγγελία *Αινειάδα* του Βιργιλίου (29-19 π.Χ.), ώστε να συνδεθεί άμεσα η ίδρυση της Ρώμης με τον δυναστικό οίκο, είτε για τις *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου στα πρώτα μεταχριστιανικά χρόνια, όπου εξιστορούνται οι δύσκολες σχέσεις μεταξύ θεών και θνητών, το ελληνικό παρελθόν φαίνεται ότι συμβάλει στην μετάλλαξη μιας μάλλον «στεγνής» ρωμαϊκής παράδοσης.

Είναι βέβαιο ότι τα έργα αυτά εξήψαν τη φαντασία πολλών, αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για μια σειρά έργων τέχνης, επιβίωσαν μέχρι τον 2ο αιώνα μ.Χ. και συνέβαλαν στη λεγόμενη *ελληνική αναγέννηση* της εποχής των Αντωνίων. Μια αναγέννηση που συνοδεύεται από την άνθηση της *Δεύτερης Σοφιστικής* και την επιστροφή στην αττική γλώσσα που φτάνει στο απόγειο της στα μεγάλα οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα της Μικράς Ασίας στα μέσα του αιώνα.

Το ερώτημα, ωστόσο, κατά πόσον η εικονογραφία υπηρέτησε την υποδήλωση μιας τοπικής ταυτότητας, ενός αυτοπροσδιορισμού πολιτισμικού και κατ'επέκταση πολιτικού, ή ήταν το αποτέλεσμα της έκφρασης μιας συλλογικής μνήμης παραμένει ιδιαίτερα δε εφόσον τα νομίσματα δημιουργήθηκαν και διακινήθηκαν σε ένα πλαίσιο που οριζόταν από τον πνευματικό πολιτισμό από τη μια και την πολιτική εξουσία από την άλλη. Δυνάμεις διαφορετικής αρχής και βάσης, αλλά αναγκαστικά συγκλίνουσες. Κύριοι εκπρόσωποι του πρώτου υπήρξαν οι αστικές *ελίτ* και οι διανοούμενοι, που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και πολιτισμική ενοποίηση της αυτοκρατορίας, αντλώντας τη δύναμή τους από την ιδεολογική υπεροχή που τους προσέφερε η ελληνική παιδεία. Στην επικράτησή της ως κυρίαρχο πολιτισμικό στοιχείο συνέβαλαν δύο διαφορετικοί παράγοντες: η ανάπτυξη της *Δεύτερης Σοφιστικής*²⁵ κατά πρώτον που άνθησε ιδιαίτερα στην Ανατολή, και

συνέβαλε στην ανάδειξη του ελληνικού πνευματικού πλούτου μέσα σε ένα περιβάλλον όπου κυριαρχούσε πολιτικά η Ρώμη: από την άλλη η Αδριάνεια πολιτική, με επίκεντρο την ίδρυση του Πανελληνίου,²⁶ τοποθέτησε σε πρωτεύοντα ρόλο την εθνική ταυτότητα με την έννοια του γένους, της καταγωγής. Η περίπτωση της Κορίνθου, στην οποία, ως ρωμαϊκή αποικία, είχαν εγκατασταθεί άποικοι/επήλυδες ιταλικής και ρωμαϊκής καταγωγής, είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική ως προς τα κριτήρια ελληνικότητας. Παρόλα αυτά, η Κόρινθος δεν έπαψε να αποτελεί και εθνοτικά και ιστορικά τη συνέχιση μιας ένδοξης πόλης, όπου γίνεται εμφανής ο αντίκτυπος των αρχών της *Δεύτερης Σοφιστικής*, η οποία, ως χαρακτηριστικό ελληνικότητας αποδέχεται την *ισοκράτεια παιδεία* (Πανηγ. 50).

Δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε, βέβαια, ότι αυτές οι τάσεις νοούνται μόνο μέσα από τη ρωμαϊκή εξουσία η οποία, αν και αναγνωρίζει και ανέχεται τις τοπικές ιδιαιτερότητες ως μέρος της πολιτικής της, «ισοπεδώνει» τα πάντα σε διοικητικό επίπεδο. Οι ρωμαϊκοί τύποι, επιβεβλημένοι άνωθεν, ή εξ ανάγκης της εύνοιας του αυτοκράτορα, καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος της εικονογραφίας.

Το γεγονός άλλωστε ότι τα νομίσματα αποτελούν μαρτυρίες κατευθυνόμενες από την κεντρική εξουσία, και απηχούν τις θέσεις των τοπικών *ελίτ* που συνέβαλαν αρχικά στην ενσωμάτωση των επαρχιών και αργότερα συνέδραμαν σημαντικά στη λειτουργία του κράτους, καθιστά δύσκολη την εκτίμηση αν η επιστροφή στις κοινές ελληνικές καταβολές αποτελεί εκδήλωση ταυτότητας των τοπικών κοινωνιών, αν απηχούν το αίσθημα αυτοπροσδιορισμού ευρύτερων κοινωνικών ομάδων ή αν πρόκειται για μίμηση γενικότερων πνευματικών τάσεων που εξικνούνται από τις *ελίτ*.

Ως εκ τούτου θα ήταν ορθότερο, ίσως, να θεωρούμε τη νομισματική εικονογραφία ως μέρος μιας «στρατηγική μνήμης»,²⁷ της διαρκούς υπενθύμισης του παρελθόντος και της διακριτής καταγωγής, στα όρια μιας αχανούς και πολυπολιτισμικής επικράτειας. Ως μέρος τελικά της νέας, ελληνορωμαϊκής ταυτότητας, που είχε δημιουργηθεί μέσα από μια σειρά μακροχρόνιων και πολυεπίπεδων διεργασιών, πνευματικών, πολιτισμικών και πολιτικών.

Σημειώσεις

1. Για την έννοια και την εξέλιξη της *Ρωμαϊκότητας* (*Romanness*), Arno 2012.
2. Malkin 2001.
3. Joyeux-Prunel B. 2003, «Les transferts culturels: Un discours de la méthode», *Hypothèses*, 6, 149-162. <https://doi.org/10.3917/hyp.021.0149>.
4. Pitts Versluys 2015.
5. Woolf 1994.
6. Aulus Gellius 16.13.8-9 [2nd c. AD].
7. Welles 1965.
8. Wallace-Hadrill 2008.
9. Wallace-Hadrill 2008, 445- 447· Talbert 1984. Ο L. Cornelius Balbus υπήρξε ο πρώτος γεροισιαστής που δεν ήταν Ρωμαίος, ενώ στον 3ο και στον 4ο αιώνα τα περισσότερα μέλη συγγλήτου προέρχονταν από τις επαρχίες.
10. Birley 1997.
11. Sliotjes 2009· Sliotjes 2011· Madsen 2014.
12. Weiss 2005.
13. Πρόκειται κυρίως για τις «επαρχιακές εκδόσεις» για χρήση εντός συγκεκριμένης επαρχίας, και χαρακτηρίζονται από την έλλειψη αναγραφής του εθνικού. Τα πιο σημαντικά νομισματοκοπεία ήταν στην Καισάρεια της Καπαδοκίας, την Αντιόχεια του Ορόντη στη Συρία και την Αλεξάνδρεια στην Αίγυπτο.
14. Dmitriev 2017.
15. Katsari 2003.
16. Mann 1986 και 1993.
17. Παρόλα αυτά οι ρωμαϊκές και ανατολικές επιρροές είναι εμφανείς, με την εισαγωγή της αυτοκρατορικής λατρείας να είναι μία από τις κύριες πτυχές αυτού του μετασχηματισμού.
18. Ηρόδοτος, *Ιστορία* 8.144.2.
19. Zanker 1988.
20. Metcalf 1974.
21. Amandry 1993· Papageorgiadou 2018.
22. Ο τύπος, ως φαίνεται, αποτέλεσε το πρότυπο και για μια σειρά παραστάσεων σε νομίσματα της Ρώμης, ακόμα και σε υστερότερους χρόνους, βλ. π.χ., τους αντανιανούς του Γαλλιηνού του 267-268 (RIC V.1#603c, OCRE# ric.5.gall(2).603c).
23. Γνωρίζουμε, π.χ., ότι ο Αύγουστος, σύμμαχος της Ρώμης στην Ακρόπολη, [Dedicatory inscription on the temple of Roma and Augustus IG II3 4 10 Date: After 27 BC] ήθελε να ολοκληρώσει την ανοικοδόμηση του Ολυμπίου στην Αθήνα και να το αφιερώσει στον εαυτό του (Suetonius, *Life of Augustus*, LX) ενώ ενδιαφέρθηκε για την επανέναρξη των αγώνων και την αναβίωση του κύρους του ναού του Διός στην Ολυμπία. Από τον Κλαύδιο και εξής η αυτοκρατορική λατρεία έλαβε «θεσμικό» χαρακτήρα και άρχισαν να ανεγείρονται ναοί αφιερωμένοι σε αυτήν ή να αφιερώνονται εκ νέου στους νέους θεούς, όπως στην περίπτωση της Λιβίας στην Κόρινθο.
24. Price 2020.
25. Bowie 1970· Swain 1996· Schmitz 1997.
26. Romeo 2002.

27. «Strategies of Remembrance in Greece under Rome», Netherlands Institute in Athens, 19-21/10/2016.

Βιβλιογραφία

- Amandry M. 1993, «Un monnayage d'Hadrien a Epidaure», *REG* 106, 329-332.
- Arno C.I. 2012, *How Romans became «Roman»: Creating Identity in an Expanding World*, PhD Michigan University.
- Birley A. R. 1997, «Hadrian and Greek Senators», στο *Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik*, vol. 116, 209-45.
- Bowie E. L. 1970, «Greeks and Their Past in the Second Sophistic», *Past & Present* 46, 3-41.
- Bradford Welles C. 1965, «Romanization of the Greek East», *The Bulletin of the American Society of Papyrologists* 2. 2, 42-46.
- Dmitriev S. 2017, «The Status of Greek Cities in Roman Reception and Adaptation», *Hermes*, 145, 2, 195-209.
- Joyeux-Prunel B. 2003, «Les transferts culturels: Un discours de la méthode», *Hypothèses*, 6, 149-162. <https://doi.org/10.3917/hyp.021.0149>.
- Katsari C. 2003, «The Organization of Roman Mints during the Third Century CE: The View from the Eastern Provinces», *Classics Ireland* 10, 27-53.
- Madsen J.M. 2014, «Patriotism and ambitions: Intellectual Response to Roman Rule in the High Empire», *Roman Rule in Greek and Latin Writing: Double Vision*, (J.M. Madsen and R. Rees eds.). Leiden, 16-38.
- Malkin I. (ed.) 2001, *Ancient Perceptions of Greek Ethnicity*, Harvard University Press.
- Mann M. 1993, *The Sources of Social Power*, Volume I: A History from the Beginning to 1760 AD (1986), Volume II: The Rise of Classes and Nation-States, 1760-1914.
- Metcalf W. E. 1974, «Hadrian, 'IOVIS OLYMPIVS'», *Mnemosyne*, 27, 1, 59-66.
- Papageorgiadou Ch. 2018, «The Coinage of Hadrianic Era in the Hellenic provinces. A preliminary essay», *What's New in Roman Greece*, (V. Di Napoli et al.) Meletemata 80, Athens, 157-164.
- Pitts M., Versluys M.J. 2015, *Globalization and the Roman World. World History, Connectivity and Material Culture*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Price S. 2005, «Local Mythologies in the Greek East», *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, (Ch. Howgego, V. Heuchert, A. Burnett), Oxford.
- Romeo I. 2002, «The Panhellenion and Ethnic Identity in Hadrianic Greece», *Classical Philology* 97, 1, 21-40.
- Schmitz T. (ed.) 1997, *Bildung und Macht: zur sozialen und politischen Funktion der zweiten Sophistik in der*

griechischen Welt der Kaiserzeit, *Zetemata* 97, Munich, Beck.

- Slootjes D. 2009, «Local ‘Potentes’ in the Roman Empire: a New Approach to the Concept of Local Elites», *Latomus* 68, 2, 416-432.
- Slootjes D. 2011, «Review: Local Elites and Power in the Roman World: Modern Theories and Models», Reviewed Work: Judith Perkins *Roman Imperial Identities in the Early Christian Era*, New York: Routledge 2009, *The Journal of Interdisciplinary History*, 42, 2, 235-249.
- Swain S. 1996, *Hellenism and Empire. Language, Classicism, and Power in the Greek World, AD 50-250*, Oxford.
- Talbert R.J.A. 1984, *The Senate of Imperial Rome*, Princeton University Press.
- Wallace-Hadrill A. 1989 [2008?], *Rome’s Cultural Revolution*, Cambridge University Press.
- Weiss P. 2005, «The Cities and their Money», *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, (Ch. Howgego, V. Heuchert, A. Burnett), Oxford.
- Woolf G. 1994, «Becoming Roman, Staying Greek: Culture, Identity and the Civilizing Process in the Roman East», *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 40, 116-143.
- Zanker P. 1988, *The Power of Images in the Age of Augustus*, University of Michigan Press.

Προέλευση εικονογράφησης

1α. <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1115B>, **1β.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1626> **2α.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/339>, **2β.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/6/11045> **3α.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/353>, **3β.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/117>, **3γ.** https://www.wildwinds.com/coins/ric/caracalla/_edessa_Kartsolis_61.jpg ή https://www.wildwinds.com/coins/ric/caracalla/_edessaMacedonia_AE28_Tyche.jpg, **3δ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/8229>, **3ε.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/3476> **4α.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1279> **4β.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1599> **4γ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1275> **4δ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/399> **5α.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/183> ή <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/186A> **5β.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/8151> **6α.** <https://www.cointalk.com/threads/the-gigantomachy.283117/> **6β.** BMC Ionia, 342, *SNG von Aulock* 2213: <https://www.cointalk.com/threads/pelops-and-hippodameia.355146/> **6γ.** <https://ancientcoinage.org/the-trojan-war.html> **7α.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1180b> **7β.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/107> **7γ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/2/199> **7δ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/122A> **7ε.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/248> **7στ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/5098> **8α.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1254> **8β.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/browse?q=patra> **8γ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1259> **8δ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/4616> **9α.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/browse?q=emperor+on+horse> **9β.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1593> **9γ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1593> **9δ.** <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1334>

ABSTRACT

Greek past and roman present in the roman imperial monetary iconography

Charikleia Papageorgiadou

Research Director, Institute of Historical Research, National Hellenic Research Foundation, Greece

Themes in Archaeology 2025, 9(1-2): 36-47

During the Imperial times the local communities, through a rich repertoire displaying an astonishing freedom of pictorial choices, promulgated their uninterrupted spiritual and cultural life, while at the same time they sought to ensure their position in a Roman environment. In that way, types that expressed the collective memory, such as gods and deities, local heroes, and traditions, or emphasized the position of cities as entities in the Roman present, such as the cities' monuments and purely Roman types, were chosen. This twofold option was served in the best way by the character of the local elites, who oversaw the coinage, and were made up either of people of Greek origin, or of sophisticated Romans and Italians with Greek education probably. Consequently, it is rather difficult to discern whether the return to the common Greek origins is a manifestation of the identity of the local societies, whether they echo the feeling of self-determination of wider social groups or whether it is an imitation of more general intellectual trends practiced by the elites. In an environment of revival and enhance of the Greek paideia, especially since the 2nd century AD, coin iconography became a significant part of a «memory strategy», a reminder of a distinct origin in the boundaries of the vast and multicultural Roman Empire, a part of the new Greco-Roman identity.

Key words: Coins, iconography, elite, Rome, East, education, civilization